

ПЛАНСКИ ОКВИР, ПРОЈЕКТИ, КОНКУРСНА РЕШЕЊА И ВИЗИЈЕ ЗА УРЕЂЕЊЕ САВСКОГ АМФИТЕАТРА

THE PLANNING FRAMEWORK, PROJECTS, COMPETITION DESIGNS AND VISIONS FOR PLANNING THE SAVA AMPHITHEATER

UDK: 711.553.4(497.11)

Прегледни рад

Проф. др Александра ЂУКИЋ, дипл. инж. арх.¹⁾

Др Милена ВУКМИРОВИЋ, дипл. инж. арх.²⁾

Проф. др Ева ВАНИШТА ЛАЗАРЕВИЋ, дипл. инж. арх.³⁾

РЕЗИМЕ

Рад представља преглед планског оквира који обухвата локацију Савског амфитеатра, осврт на појединачне пројекте који обрађују ову локацију, приказ студије награђених конкурсних решења из 1985. и 1991. године и преглед визија развоја ове локације, а које су предложили студенти Архитектонског факултета Универзитета у Београду. Истраживање је имало за циљ да укаже на потенцијал формираних решења, која су следећи једна друго, у виду преузимања најквалитетнијих идеја формирала чврсту базу на којој се могу темељити будућа решења и предлози за ову локацију.

Кључне речи: Савски амфитеатар, плански оквир, урбанистички пројекти, конкурсна решења, визије развоја

SUMMARY

The paper is an overview of the planning framework for the location of the Sava Amphitheater, a view of individual designs dealing with this location and the study of design competition winners from 1985 and 1991, as well as an overview of visions for the development of the location, which were proposed by the students of the Faculty of Architecture, University of Belgrade. The aim of the research was to indicate the potential of the formed solutions which, following each other, in the form of taking over the best ideas, formed a solid base on which future solutions and proposals for this location could be based.

Key words: The Sava Amphitheater, planning framework, urban design, competition designs, vision of development

УВОД

Београд припада групи европских градова са највећом дужином речних обала. Протеже се дуж 153 км речне обале од којих је највреднији и најатрактивнији део онај уз непосредну близину историјског градског језгра. Упркос чињеници да је историјско језгро формирано на ушћу две реке, које истовремено представљају и кључни елемент идентитета града, Београд је вековима грађен на безбедној удаљености од њихових обала. Обале Саве и Дунава, које се данас сматрају за највећи потенцијал града, су до почетка 20. века представљале велику опасност по грађену средину. Последње веће поплаве су забележене 1981. и 2006. године.

Adresa аутора: ¹⁾ ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, 11000 Београд, Булевар краља Александра 73
E-mail: adjukic@rcub.bg.ac.rs

²⁾ научни сарадник, Урбана лабораторија, 11000 Београд, Краља Милутина 17

E-mail: milena.vukmirovic@urbanlab.org.rs

³⁾ редовни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, 11000 Београд, Булевар краља Александра 73

E-mail: eva.vanistalazarevic@gmail.com

Већи део приобалне контактне зоне са градским језгром је данас запуштен и девастиран. Последице оваквог стања се не могу искључиво тражити у природним условима, већ и у планерским одлукама, попут: трасирања пруге и теретне обилазнице дуж речне обале, лоцирања индустријске зоне непосредно уз Дунав, теретне луке, складишта и других неадекватних активности и садржаја. Индустријска зона, која је у 19. веку и у првој половини 20. века, представљала један од кључних елемената идентитета и просперитета савременог друштва и града, у савременом граду данашњице има сасвим другачије значење и постаје једна од препрека одрживог развоја. Са друге стране, Савски амфитеатар, саграђен на локацији некадашње мочваре („бара Венеција”), данас постаје највредније и најзначајније грађевинско подручје у Београду. Обе локације су последњих деценија често бивале у фокусу стручне, пре свега планерске, а затим и политичке и друштвене јавности, што је резултовало доношењем више урбанистичких планова и расписивањем и спровођењем неколико међународних и националних урбанистичко – архитектонских кон-

курса, студија и радионица, а у циљу истраживања вредности и потенцијала будућег развоја. Истовремено, ова локација је деценијама и предмет интересовања и рада на Архитектонском факултету у Београду, где је ова тема често обрађивана са студентима у оквиру семестралних радова на Мастер судијама и у оквиру завршних дипломских радова.

УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ И ПРОСТОР САВСКОГ АМФИТЕАТРА

Први урбанистички план који је разматрао и простор Савског амфитеатра датира из 1923. године. Аутор плана је Ђорђе Коваљевски (слика 1а). План је предвиђао становање у комбинацији са пословањем у контактної зони између реке Саве и железничке станице (Савског трга).

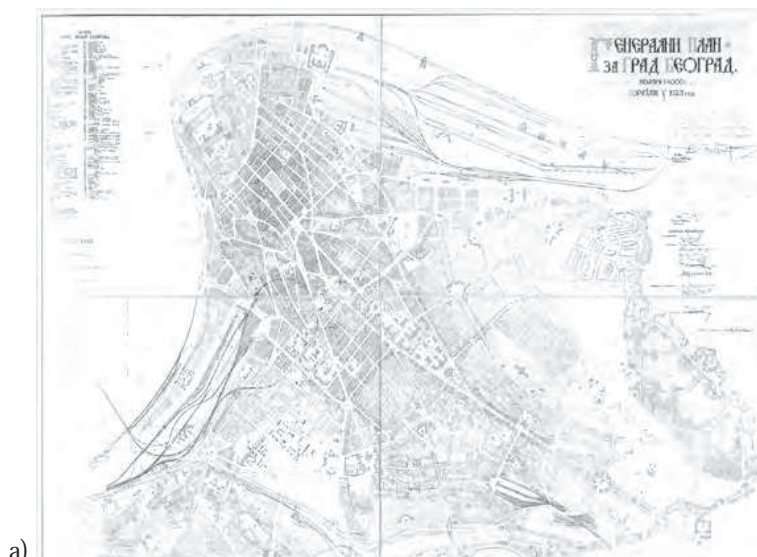
Израда Генералног плана Београда 1951. године (слика 1б) је уследила у периоду по завршетку Другог светског рата. У овом периоду широм Југославије је

израђен велики број Директивних и Генералних урбанистичких планова, који су рађени по методологији зонирања (зонирања плана) и који су предлагали радикалне реконструкције уз примену принципа Атинске повеље. Израда Генералног плана је предходила фаза Идејног генералног плана реконструкције Београда, којом је руководио архитектор Никола Добровић и која је завршена 1948. године. Идејно решење је било засновано на саобраћајним студијама, а предлог је засниван на визионарском виђењу нове урбане матрице, којом је требало решити све будуће саобраћајне проблеме. Предложена је радикалнија реконструкција планиметрије у оквирима историјског језгра, са новим дијагоналним потезима који би повезивали Теразије-Славију-Светосавски плато-Аутокоманду и железничку станицу, односно нови железнички трг-Аутокоманду-Црвени крст и Булевар краља Александра. Трећа дијагонала је требало да повеже железнички трг са панчевачким мостом. Главна веза старог и Новог Београда би се остваривала трасом данашњег градског аутопута Ниш-Загреб. Идејно решење генералног плана реконструкције Београда је доживело критике од стране водећих структура и јавности и у потпуности је напуштено као нереално. Јавност није била спремна на радикалнији вид реконструкције града, иако су тадашња саобраћајна решења могла да допринесу бољем саобраћајном функционисању Београда у наредним деценијама.

Генерални план Београда из 1950. године је нудио мање радикална решења уз умерене корекције урбане матрице (слика 1б). Раздвајање функција уз изградњу нових искључиво стамбених насеља, урбана експанзија градског ткива, као и подређивање урбане матрице ефикасном саобраћајном решењу су били главни циљеви овог плана. Планом је предвиђено и измештање главне железничке станице на нову локацију – на Аутокоманду. Подручје дуж десне обале реке Саве је планирано за зоне становања и производње. Имплементација овог плана се одвијала споро и у фазама све до 60.-их година прошлог века.

Генералним урбанистичким планом Београда из 1972. године је потврђено опредељење дислокације главне железничке станице на локацију Прокоп. На простору Савског амфитеатра предвиђено је становање средњих и високих густина, са пословним и комерцијалним зонама (слика 3а).

Студија централне зоне Београда са пројекцијама до 2000. године је урађена 1976. Године, неколико година по усвајању Генералног урбанистичког пла-

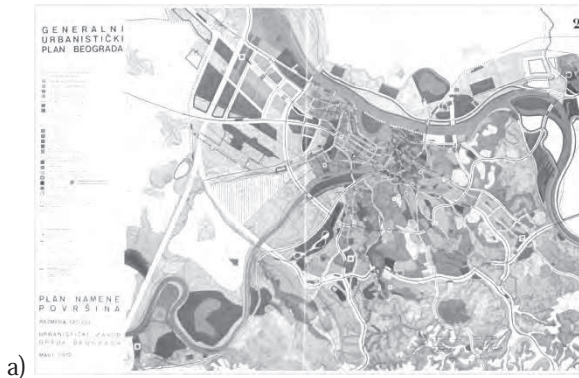

a)

b)

Слика 1. а) Генерални план за град Београд Ђорђе Коваљевског из 1923. године и б) Генерални план Београда из 1950. године, Милоша Сомборског (Вукотић-Лазар, М. 2008).

a)

b)

Слика 2. а) Генерални урбанистички план Београда из 1972. године, Александра Ђорђевића и Милутина Главачког (Вукотић-Лазар, М. 2008) и б) Студија централне зоне Београда из 1976. године

a)

b)

Слика 3. а) Генерални урбанистички план Београда из 1984. године, Константина Костића и б) Генерални урбанистички план Београда из 2003. године, Владимира Маџуре и Миодрага Ференчака (Вукотић-Лазар, М. 2008).

на. Упркос чињеници да је нудила квалитетна функционална решења, никада није имплементирана. У студији су јасно дефинисана три центра: историјско градско језгро, Нови Београд и Земун, док су главне везе ових центара предвиђене са три нова моста и саобраћајницама, које су прелазиле преко Савског амфитеатра, уз активацију обе стране приобаља реке Саве (слика 3б).

Један од фокуса Генералног урбанистичког плана Београда из 1984. године је излазак града на обале Дунава у делу који тангира историјско језгро (слика 3а). Предвиђено је проширење постојеће урбане матрице ка десној обали Дунава, од Калемегдана до Панчевачког моста. Подручје Савског амфитеатра је третирано на сличан начин као и у предходном планском документу. Предвиђене су следеће намене: становање са делатностима у непосредној контакт зони десне обале Саве од аутопута до Бранковог моста, делатности са становањем, централне функције и здравствени центри. У овом делу задржава се постојећа матрица.

УРБАНИСТИЧКИ ПРОЈЕКТИ И СТУДИЈЕ И САВСКИ АМФИТЕАТАР

Крајем 90-их година идеја активације приобаља Саве поново постаје актуелна. Урбанистички завод у Београду израђује студију „Варош на води”, којом се промовише идеја силаска Београда на обале река. У студији, која је подједнако третира леву и десну обалу Саве и посматрала их и у обликовном и функционалном смислу као јединствену целину, посебан акценат је дат подручју Савског амфитеатра и вези са Теразијском терасом. Повезивање леве

и десне обале реке је предвиђено мрежом канала и вештачких острва у средини, као и новопланираним системима компактних блокова, у функцији становања, комерцијалних садржаја, пословања, туризма и услуга. (слика 4а)

Пројекат Еурополис из 1995. године је предлагао изградњу „Новог Менхетна” дуж обала реке Саве. Иако се сматра да је овај пројекат заправо политичка кампања тадашње партије на власти, он је истовремено и природан наставак на тему промишљања уређења и изградње Савског амфитеатра. Пројекат је предлагао високи степен изграђености дуж обала, са објектима високе спратности на новобеоградској страни и високим индексом заузетости на десној обали, са мешовитим комбинованим функцијама у оба дела и проширењем пристаништа испред Бетон хале (слика 4б). Урбане матрице су природан наставак постојећих планиметрија, у старом делу понављају се класични компактни блокови, док се у Новом Београду планирају отворени блокови.

Генерални урбанистички план Београда из 2003. године је рађен за хоризонт до 2021. године (слика 3б). Савски амфитеатар је планиран као нови линијски комерцијално – пословни центар, са високим степеном заступљености различитих садржаја и активности и значајним повећавањем индекса заузетости

а)

б)

Слика 4. а) Студија „Варош на води” крајем 90-их година (Антић, Манојловић, Прекајски, Тома 2006) и б) Пројекат Еурополис из 1995. године

и изграђености. Обе стране дуж обале су планиране на исти начин, са сличним наменама и изграђеношћу. Планирана је и пренамена главне железничке станице у регионалну метро станицу, као и измештање индустријске зоне и замена или рециклажа комплекса.

Подручјем Савског амфитеатра бавио се и пројекат који је дао предлог нове физичке структуре дуж савске и дунавске обале. Пројекат је представљен 2006. године на Бијеналу архитектуре у Венаџи под називом Пројекат Београд. Пројекат је нека врста сценарија развоја Београда, који је осмислила група од стотинак младих стручњака, окупљених око ”Пројекта Београд”, вишегодишње манифестације која је имала за циљ да заједничком изложбом дипломских радова студената Архитектонског факултета, Електротехничког факултета, Економског факултета и Факултета примењених уметности, представи генерације које долазе. Овим решењем предвиђена је нова физичка структура на читавом подручју Савског амфитеатра, како са градске, тако и са новобеоградске стране (слика 5). Предложена физичка структура уводи нову матрицу, која се углавном ослања на постојећу матрицу Новог Београда. Објекти су једноставне издужене форме и управни су на обалу. Решењем је предвиђено увођење још једног

моста којим би се повезао стари део града са Новим Београдом.

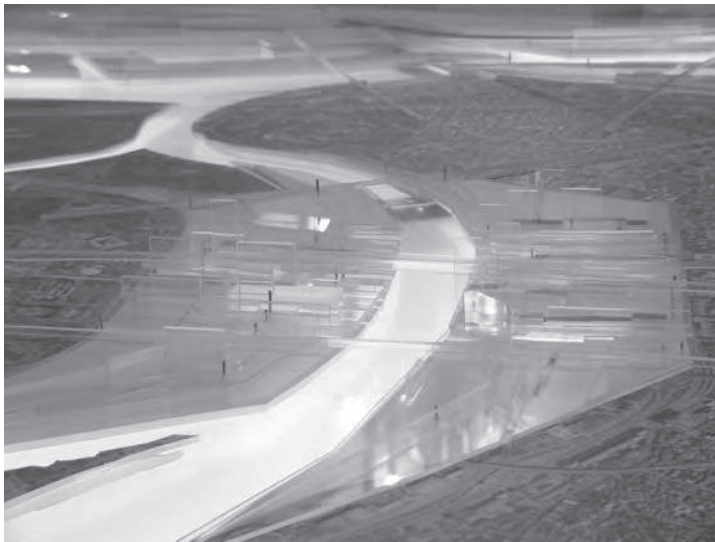
УРБАНИСТИЧКИ КОНКУРСИ И ПРОСТОР САВСКОГ АМФИТЕАТРА

Никола Добровић је први предложио урбанистичко решење Савског амфитеатра као дела целине историјског језгра града, сагледавши га у склопу Теразијског платоа и постављајући јасне визуелне и физичке везе између обале и платоа. Монументална, симетрична физичка структура је требало у касакадама да повеже Савски трг и обалу са Теразијама (слика 6а).

За подручје Савског амфитеатра расписана су и реализована два урбанистичко-архитектонска конкурса: 1) Међународни конкурс за унапређење урбане структуре Новог Београда 1985. године и 2) Пројекат III миленијум из 1991. године, организован од стране Српске академије наука и уметности. Први конкурс *Будућност Новог Београда* је у фокусу имао активирање леве обале Саве, тј. Новог Београда. Својим решењима обухватио је и територију Савског амфитеатра, посматрајући ову локацију као простор на коме би требало да се у формалном смислу дефинише веза између старог и новог дела града. Наведеном конкурсу из 1985. године, претходила су два конкурса, први из 1922. година где се јавила тема о ширењу града на леву обалу Саве и Конкурс за прве јавне зграде на

a)

b)

Слика 5. Пројекат Београд представљен на Бијеналу у Венецији. Извор: Пројекат Београд, 2005. год.

још непостојећем Новом Београду (слика 6б), којим је детерминисана данашња радијална улична матрица, а у коме су увелико поштовани предлози које је дао Никола Добровић у свом урбанистичком решењу Теразија из 1929. године (слика 6).

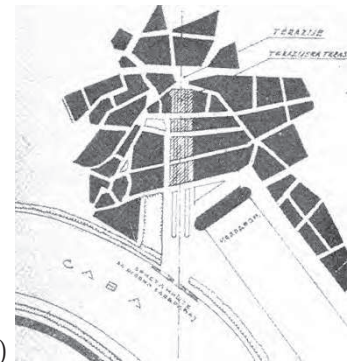
Према речима тадашњег, међународног жирија, Конкурс из 1985. године је успео и за то време Новом Београду понудио решења која су му била преко потребна. Због великог броја ”импресивних идеја”, жири се одлучио да додели две равноправне прве награде (слика 7), једну другу награду, три треће награде и три четврте награде. Поред квалитетних идеја, Конкурс је понудио ”методична размишљања о редоследима будућих ”догађања””, чиме је посебан осврт стављен на неопходност пажљивог третирања неиграћенх зона, које се не смеју ”екстезивно раубовати”, што је окарактерисано не само као погрешно, већ и друштвено неморално (Међународни конкурс за унапређење урбане структуре Новог Београда, 1985).

Други урбанистичко-архитектонски конкурс који се бавио подручјем Савског амфитеатра под називом ”Конкурс за трећи миленијум” расписан је 1991. године у организацији САНУ. На конкурс је повано седам тимова који су имали задатак да разарађују теме које је дефинисала Академија и тако је произведено осам пројектних решења: 1) Варош на води, (2) Еколошки приступ – Нова ада, (3) Футуристичка верзија, (4) Савски булевар, (5) Блокowska матрица, (6) Савски цити, (7) Ивичне зоне и (8) Иницијална места.

Пројекат који се на неки начин издвојио од осталих је ”Варош на води”, чији су аутори Антоније Антић, Драгољуб Манојловић Дик, Слободанка Прекајски и Милица Тома, нешто је детаљније разрађен и представљен на Бијеналу архитектуре у Венецији 2006. године, где је према речима његових аутора изазвао позитивне коментаре и утиске.

СТУДИЈА КОНКУРСНИХ РЕШЕЊА САВСКОГ АМФИТЕАТРА

Током 2007. године покренуте су планерске активности које су имале за циљ да доведу до поновног активирања овог простора. У складу са развојним тенденцијама Београда које обухватају стратешке локалитете, указала се потреба за сагле-

a)

b)

Слика 6. а) Конкурс за Теразијски плато из 1929. године, решење арх. Николе Добровића и б) детаљнија разрада предложеног решења (Лекић 1988)

a)

b)

Слика 7. Две једнаковредне прве награде – а) Рад бр. 20 ауторског тима из Братиславе/Кошица, Чешка и б) рад бр.85 ауторског тима из Варшаве, Пољска. Извор: (Међународни конкурс за унапређење урбане структуре Новог Београда, 1985)

давањем потенцијала локације Савског амфитеатра. Наведене активности подразумевале су дефинисање програмских елемената за припрему још једног јавног међународног конкурса. Комплетан пројекат вођен је

a)

од стране Урбанистичког завода Београда, који су за потребе појединачних анализа и студија ангажовали експертске тимове из различитих стручних институција, међу којима је и Архитектонски факултет Универзитета у Београду.

Урбанистички завод Београда покренуо је критичку анализу¹⁾ урбанистичких решења девет најбоље пласираних радова са конкурса из 1985. и осам из анкете САНУ из 1991. године, уочивши да су се у наведеним подухватима исказали визионарски ставови учесника који нису довољно истражени, валоризовани и искоришћени, а пре свега са аспекта садашње временске дистанце и услова. Стручно критичка анализа урбанистичког решења требало је да буде први корак и основ за припрему програмских елемената будућег конкурса за подручје Савског амфитеатра. Истраживање чији ће резултати бити укратко предствљени у овом поглављу, радио је тим Урбане лабораторије у

¹⁾ За израду стручно-критичке анализе позвани су тимови Савеза архитеката Србије, Друштва архитеката Београда, Удружења урбаниста Србије, Клуба архитеката и Архитектонског факултета Универзитета у Београду.

b)

Слика 8. Конкурс за трећи миленијум: а) Еколошки приступ и б) Футуристичка верзија (САНУ 1991)

саставу: в.проф. др Александра Ђукић, руководилац тима, Проф. др Ева Ваништа Лазаревић, др Милена Вукмировић и сарадник Милица Димитријевић.

Основ за постављање методологије истраживања дефинисо је руководиоци тим Урбанистичког завода Београда у виду предлога основних критеријума за вредновање конкурсних радова, који су обухватили: (1) Квалитет композиције; (2) Однос према структури Новог Београда; (3) Однос према структури простора око Улице кнеза Милоша, залеђу и Теразијском гробу; (4) Продоре – успешност повезивања; (5) Еколошки аспект; (6) Ликовно – визуелни квалитете; (7) Однос према реци; (8) Третман заштићеног подручја Старог сајмишта и (9) Утицај протока времена на постигнуте квалитете решења. Листа критеријума није била коначна, што је дало тимовима могућност њеног проширивања у циљу бољег сагледавања предложених решења. Поред наведених критеријума, неопходно је било утврдити став у односу на: (1) Статус земљишта; (2) Јавно земљиште; (3) Остало земљиште; (4) Фиксне елементе простора; (5) Локални саобраћај; (6) Обликовни третман једног простора на две обале; (7) Сплавове у контексту будућег развоја простора; (8) Наслеђени саобраћај; (9) Третман простора између Савског и Бранковог моста и (10) Простор у непосредном окружењу.

Истраживање које је спровео тим Урбане лабораторије се састојао из три фазе. Прва фаза је обухватала дефинисање методологије за вредновање понуђених решења, утврђивањем категоризације, листе и значаја критеријума за евалуацију, као и метода за упоређивање графичких приказа конкурсних решења. Друга фаза обухватала је вредновање решења према утврђеним критеријумима и компаративну

анализу графичких прилога. Трећа фаза односила се на утврђивање препорука и смерница будућег обликовања и организације Савског амфитеатра.

Категоризација и значај вредносних критеријума утврђена је на основу доминантног угла посматрања, који се односио на: просторно-физички аспект²⁾, градитељско наслеђе³⁾, еколошки аспект⁴⁾ и временски аспект⁵⁾.

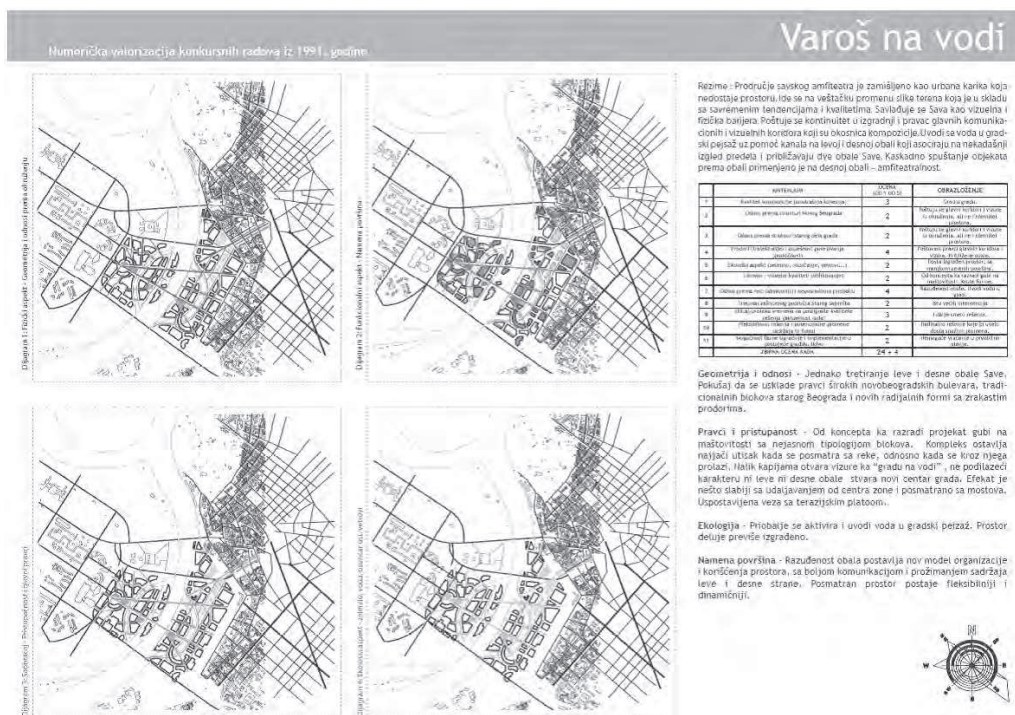
Међу критеријумима је успостављена хијерахија, што је исказано кроз максималне вредности коефицијената који су коришћени у евалуацији. Понуђеној листи критеријума додата су још два која се ондосе на (10) флексибилност решења и потенцијалне промене садржаја или форме и (11) могућности фазне изградње и имплементације у постојеће градско ткиво.

²⁾ Обухвата критеријуме: Однос према структури Новог Београда; Однос према простору око Улице кнеза Милоша, залеђу и Теразијском гробу; Однос према реци; Квалитет композиције (унутрашња кохезија); Ликовно-визуелни квалитети (обликовање) и Продори, трајекторије, успешност повезивања.

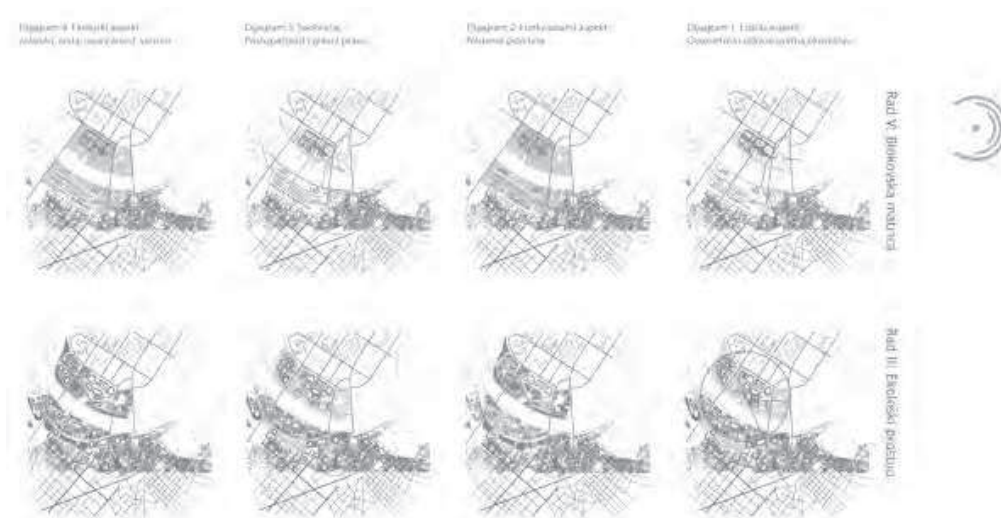
³⁾ Се односи на третман заштићеног подручја Старог сајмишта. Овим је истакнута важност поштовања заштићених целина, као и њиховог уређења, активирања и повезивања са осталим садржајима у окружењу.

⁴⁾ Посматра зеленило, осунчање, ветрови, итд. Наведени аспект намеће поштовање одређених норми у пројектовању и природних вредности, са циљем да се створи здрав и пријатан простор. Он диктира начин организације и изградње будућег простора, односе изграђених и отворених површина, ширине коридора итд.

⁵⁾ Анализира утицај протока времена на постигнуте квалитете решења. Актуелност решења се на првом месту односи на начин активирања простора и могућност прилагођавања неким будућим токовима, а затим и обликовање и дизајн елемената.

Слика 9. Каталогски лист за конкурсни рад *Varoš na vodi*. Стручно-критичка анализа досадашњих урбанистичких решења за Савски амфитеатар у Београду, Београд: УрбанЛАБ и Кабинет за урбану обнову и реконструкцију, Архитектонски факултет, 2007

Слика 10. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1991. године. а) Блокoвска матрица и б) Еколошки приступ

За анализу конкурсних решења и њихових графичких прилога формиран је прегледан каталошки лист који је обухватао (слика 9) дијаграмске приказе (физички аспект – геометрија и односи према окружењу; функционални аспект – намена површина; саобраћај – приступачност и главни правци и еколошки аспект – зеленило, вода, осунчаност, ветрови), резиме конкурсног решења, табелу са вредносним критеријумима и образложењем и опис дијаграмских приказа који су се односили на појединачне аспекте.

Истраживање је спроведено тако што су прво анализирана урбанистичка решења конкурсних радова из 1991. године, а потом је дат преглед резултата конкурса из 1985. године. Након тога извршено је сумирање резултата поређењем свих графичких прилога и формирањем укупних вредносних резултата по утврђеним критеријумима за сваку од група радова које припадају једном од реализованих конкурса/периода.

Резултати анализе конкурсних радова из 1991. године су представљени текстуално у виду краћег сажетка рада, графички (преглед конкурсних решења према утврђеним аспектима: Геометрија и односи према окружењу; намена површина; приступачност и главни правци и еколошки аспект) и табеларно (преглед вредности на основу утврђених критерија).

Блокoвска матрица: Инсистира се на специјалном третирању овог простора уз неговање и величање свих наслеђених вредности. Истиче се важност пружања Саве као границе између утицаја истока и запада. Концептом су јасно одређене зоне по којима се простор дели са њиховим карактером и доминантним активностима (слика 10а).

Еколошки приступ: Тежи се стварању простора који је еколошки здрав. Негују се природне и створене вредности, као и карактери обе савске обале. Зеленило, вода и светлост се подједнако вреднују као и облик, материјал и функција. Поштују се главне осе које произилазе из градске матрице. Важни објекти представљају полазиште будућих шеталишта. Формира се зелени коридор који уводи посетиоце у

средиште града. Саобраћај, осим метроа, се помера по ободу комплекса. Уводи се река у град уз помоћ канала, а на десној обали Саве формира острво (слика 10б).

Варош на води: Подручје Савског амфитеатра је замишљено као урбана карика која недостаје простору. Иде се на вештачку промену слике терена која је у складу са савременим тенденцијама и квалитетима. Савлађује се Сава као визуелна и физичка баријера. Поштује се континуитет у изградњи и правац главних комуникационих и визуелних коридора који су окосница композиције. Уводи се вода у градски пејзаж уз помоћ канала на левој и десној обали који асоцирају на некадашњи изглед предела и приближавају две обале Саве. Каскадно спуштање објеката према обали примењено је на десној обали, у виду амфитеатра (слика 11а).

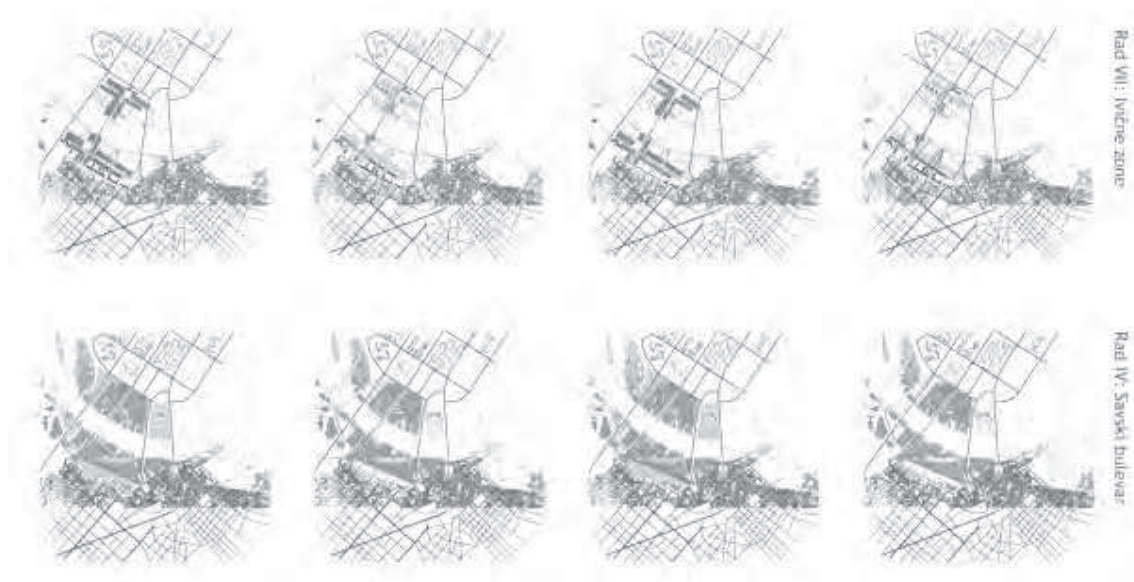
Савски сити: Савски сити је замишљен као бизнис – трговачки центар града смештен у оквиру приобалне зелене зоне. Зона уз обалу је предвиђена за рекреацију са забавом и културним садржајима, док се ка залеђу локације постепено прелази на пословање са свим пропратним садржајима. Овај план предлаже интеграцију Савског амфитеатра у саобраћајни систем града, као и потпуно независани систем јавног превоза који ће бити основни носилац локалних кретања у овој зони – Аутоматски саобраћај за трећи миленијум (АСТРЕМ) (слика 11б).

Ивичне зоне: Савски амфитеатар не сме да буде невидљив и стопљен са структурама леве и десне обале, већ грађен по принципу аутономне просторне композиције. Идеја је да ова зона не треба да буде грађена одједном и на силу већ постепено, пратећи трендове и наслеђене вредности. Без радикалних потеза, оставља се флексибилност простору са акцентима на кључним тачкама и потезима који би му давали јасан идентитет. Полази се од увођења нових елемената и реконструкције подручја (слика 12а).

Савски булевар: Окосница овог пројекта је активирање Савског булеvara. Овакав приобални

Слика 11. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1991. године. а) Савски сити и б) Варош на води

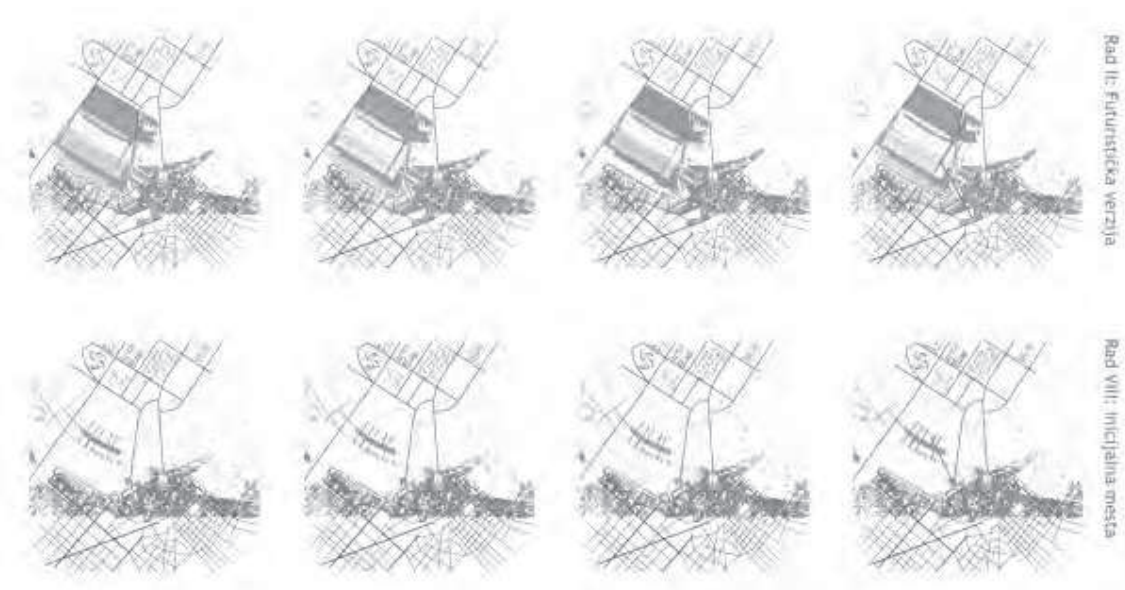
Слика 12. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1991. године. а) Ивичне зоне и б) Савски булевар

булевар био би главни правац уз реку дуж кога би се низали садржаји, са попречним улицама које прате пружање визура и садашњих путања са Врачарског платоа. Поштују се сви постојећи доминантни правци који кроје нове блокове, по карактеру ближе старом ткиву него новобеоградском. Пројектом се искључују нови канали, аде и мостови, док се метро смешта под Саву (слика 12б).

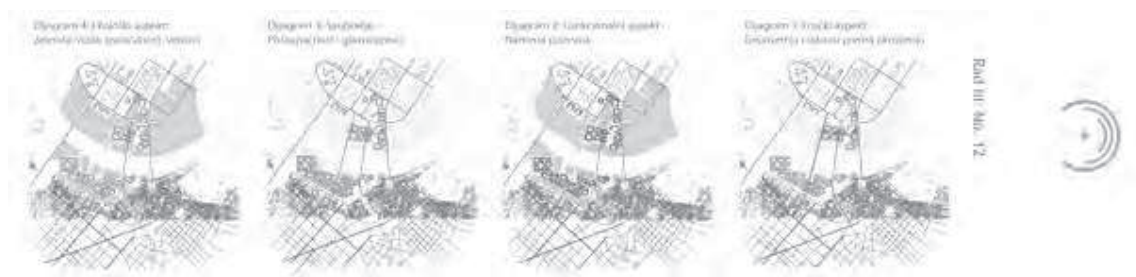
Футуристичка верзија: Утопистичка визија урбанизације и организације урбане структуре Ова футуристичка верзија Савског поља сугерише основне правце развоја, просторне и функционалне приоритете у простору. Карактер новобеоградске стране је израз традиционалног града и изградње, док је на београдској страни он одраз технолошки високо ор-

ганизоване структуре. Градско поље 1 (Стари БГД) предвиђено је за изградњу нових пословних садржаја уз трансформацију постојећих кључних објеката у музејске просторе. Градско поље 2 (Нови БГД) предвиђено је за смештај становања, пословања, трговине, угоститељства и других пропратних садржаја. Старо сајмиште је замишљено као културни центар са надградњом постојећег карактера (слика 13а).

Иницијална места: Нов приступ у пројектовању – развој града ка реци преко иницијалних тачака и праваца. Прилагодљиви и променљиви пројекти који би иницирали ширење града. Предлажу се пробне коцке – физичке структуре флексибилног карактера, у блиском контакту са водом, на води или обали које оживљавају разделницу града и реке. Структуре

Слика 13. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1991. године. а) Футуристичка верзија и б) Иницијална места

Слика 14. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1985. године. Рад 12

остају у тим облицима или се обликовно и садржајем временом мењају (слика 13б).

Издвојена решења вреднована су на основу утврђених критеријума, а обрадом резултата закључено је да су најквалитетније решење понудили радови под називом *Ивичне зоне* (37) и *Иницијална места* (36). Квалитет првог рада огледа се у односу на просторно физички аспект, док се квалитет рада *Иницијална места* огледа у флексибилношћу решења и могућношћу фазне изградње и имплементације у постојеће градско ткиво.

Као што је раније наведено, Међународни конкурс за унапређење урбане структуре Новог Београда 1985. године имао је велики број изузетно квалитетних решења. За потребе анализе издвојена су само награђена решења. Решења су названа на основу шифре коју је рад имао на конкурс и по том броју је утврђен и редослед приказа издвојених радова.

Рад 12: Решење поштује генералну стратегију досадашњег развоја Новог Београда. Снажним дијагоналама уметнутим у ортогоналну новобеоградску мрежу је наглашено ново тежиште. Решење потенцира пешачки саобраћај и оставља доста неизграђених, зелених површина у приобаљу. Лева и десна обала

повезане визуелно и физички, новим мостом који прати правац новог центра Новог Београда (слика 14).

Рад 20: Јасан и чист концепт коме су претходиле детаљне анализе урбане структуре Београда. Ново решење се уклапа у постојећу градску матрицу. Акцент је на стварању новог центра Београда који спаја две обале у јединствен простор. Ово решење даје предлог да се простор активира преко центара на свим нивоима, што је посебно значајно за потез Новог Београда (слика 15а).

Рад 33: Решење потенцира два међусобно управна правца – први који повезује леву и десну обалу, са мостом као новом везом и други који наглашава положај СИВ-а. Развијен је интерни саобраћај у оквиру блокова у виду дијагонала које поспешују проточност (слика 15б).

Рад 43: Снажан и једноставан концепт. Формира се монументалан простор као нови центар Новог Београда. Уводи се река у залеђе локације системом канала управним на главну осу локације (слика 16а).

Рад 55: Као и у раду број 33 потенцирају се два међусобно управна правца – први који повезује леву и десну обалу са мостом као новом везом, и други

Слика 15. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1985. године. Рад 20 и 33

Слика 16. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1985. године. Рад 43 и 55

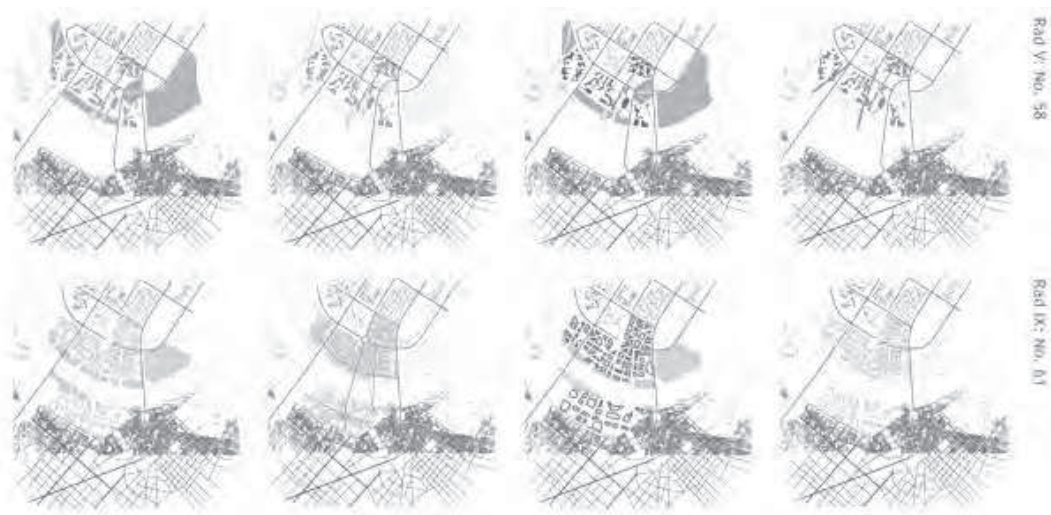
који наглашава положај СИБ-а и везује га за правац улице Јурија Гагарина. Приобаље леве и десне обале је снажно повезано физички, визуелно и обликовно. Велики трг повезује две обале и ствара нови центар локације. Развијен је систем квадратних скверова на местима укрштања важних путева (слика 16б).

Рад 58: Разрађује концепт тунела који замењују мостове и повезују две обале Саве. Правац пружања тунела је правац главних уличних коридора и отварања визура ка супротној обали. Негује се карактер Новог Београда. Системом канала се уводи вода у

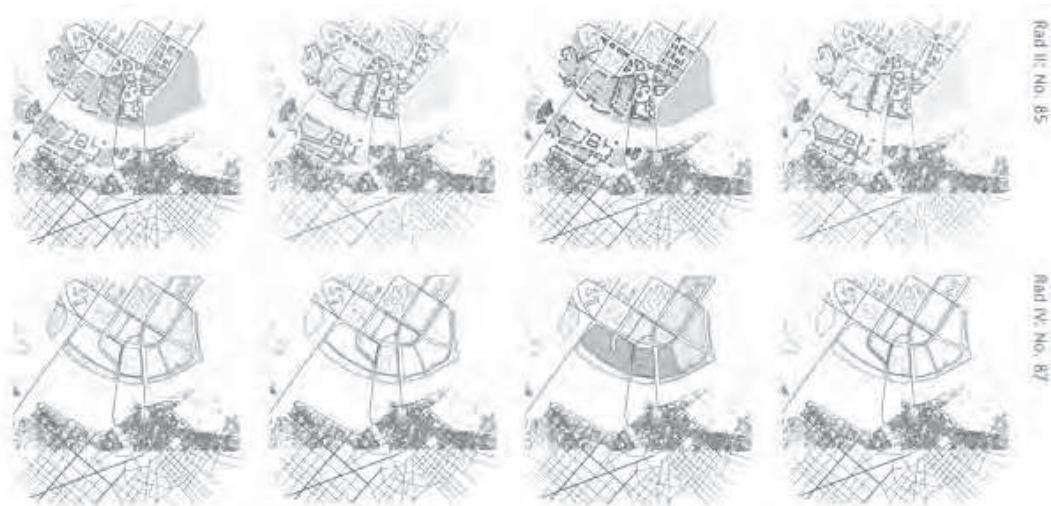
градски пејзаж, а приобаље остаје растерећено (слика 17а).

Рад 61: Аутор на исти начин третира и леву и десну обалу Саве. Нова шема има развијену саобраћајну мрежу са новим дијагоналама које разбијају ортогоналну матрицу (слика 17б).

Рад 85: Решење пажљиво усмерава развој приобаља и веза између две обале. Потенцира се правац СИБ – железничка станица, као и правац улице Јурија Гагарина која сада боље комуницира са остатком Новог Београда. Предлогом решења унапређује се но-

Слика 17. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1985. године. Рад 58 и 61

Слика 18. Дијаграмски прикази конкурсних радова из 1985. године. Рад 85 и 87

вобеоградска страна и предвиђају се много хуманији амбијенти примерени пешачком кретању (слика 18а).

Раd 87: Аутор предлаже дугорочну стратегију урбаног развоја и веома ефикасан метод развоја на локалном нивоу. Потенцирају се са кључне тачке и потези у простору и ствара еластични ситуациони план. Јака ортогонална шема наглашава два кључна, међусобно управна правца на Новом Београду који су тежиште локације (слика 19б).

Вредновањем издвојених радова користећи се утврђеним коефицијентима, закључено је да највећи потенцијал има решење под редним бројем 20 – тим из Братиславе и Кошица, које је и освојило прву награду на Конкурсу за унапређење урбане структуре на Новом Београду.

Преглед урбанистичких решења из 1985. и 1991. године као резултат је понудио одређене смернице које се могу користити у процесу даљег обликовања и организације подручја Савског амфитеатра. Пре-

познати потенцијали, квалитети и идентитет овог простора представљен је дијаграмом (слика 19) који обухвата: (1) потенцијалне прилазе локацији; (2) просторне репере; (3) главна саобраћајна чворишта; (4) препознате осе у простору; (5) отварање визура; (6) зелени појас; (7) насип и (8) отворене јавне градске просторе.

Анализа конкурсних радова омогућила је интерпретирање резултата у виду препорука и смерница које се односе на: **Став према статусу земљишта** – закључено је да постоји пуно препрека и конфликта везаних за ово подручје који успоравају његову трансформацију. Препорука је да планерске визије не треба спутавати у овом погледу, већ треба истраживати све могуће начине активирања и уређења ове локације. Чак иако нису реалне у овом тренутку, треба их посматрати као дугорочне циљеве; **Јавно земљиште** – како је ово јединствен простор у Београду са великим потенцијалима, треба га посматрати

Слика 19. Дијаграм потенцијала, квалитета и идентитета простора Савског амфитеатра. Аутор: Милица Димитријевић

као карик у повезивању центра старог дела града и Новог Београда. У многим конкурсним решењима је наглашена оса која прати правац Булевару АВНОЈ-а и везује две обале. Овај простор треба третирати другачије од било ког другог потеза у граду и отворити га различитим флексибилним активностима и јавним површинама за све групе посетилаца. Не треба планирати специјализоване центре, намењене одређеним корисницима, већ инсистирати на отварању простора и силаску на реку; **Остало земљиште** (типологија градње) – типологију блокова треба разврстати по појасевима од саме реке до залеђа локације. Главне карактеристике би требало да буду смањање спратности са приближавањем реци, као и опадање густине изграђености. Амфитеатралност ове зоне треба ускладити са отварањем визура и јавних отворених површина у приобалној зони; **Фиксни елементи простора** – у предложеним конкурсним решењима су уочене главне путање и репери у простору којима треба прилагодити интервенције. То су главни саобраћајни коридори који се односе на спуштање на реку са Врачарског платоа и отварање визура, правац спуштања са теразијског платоа, континуитет шеталишта и стаза уз саму обалу, као и правац булевару АВНОЈ-а и Сај-

миште на новобеоградској страни; **Локални саобраћај** – да би овај простор био јединствен неопходно је успоставити нове везе. Друмски мостови деле простор што видимо по садашњем стању. Они праве границе између целина и ружан амбијент у блиском окружњу. Иако сада две обале нису довољно повезане, ако се тежи стварању јединственог простора, нове дрumsке мостове треба искључити. Насупрот њима, пешачки мостови би поспешили комуникацију и локални саобраћај; **Став према обликовном третману једног простора на две обале** – важно је успоставити главне осе кретања, повезивања и отварања визура ка супротној обали, као и исти систем организације и активирања приобаља. Овом простору треба омогућити да постане једна целина у функционалном смислу, а обликовно га не треба спутавати. Непожељно је преношење карактера Новог Београда на десну обалу и обрнуто. Треба створити нов амбијент

који је у складу са окружењем, који мири две обале и представља ново тежиште у простору; **Сплавови у контексту будућег развоја простора** – требало би инсистирати на отварању обале, а не на њеном „изграђивању“. Обалу је боље разудити и активирати испустима у виду молова – јавних површина; **Наслеђени саобраћај** (железничка станица са колосецима) – железничка станица са својим колосецима прави баријеру између приобаља и залеђа локације. Осим тога што затвара визуре ка реци, она и укида путање кретања и отежава приступ локацији. Њено измештање је предуслов за оживљавање десне обале Саве и њено логично укључивање у градску матрицу. Најважније је уклањање пруге која иде око Калемегдана, јер се тако отвара могућност силаска са теразијског платоа и отварања Савског трга. Железнички саобраћај у овој зони треба свести на минимум, а у случају да је неопходно задржавање пруге, онда се треба фокусирати на међународне линије; **Третман простора између Савског и Бранковог моста** – иако је реч о простору који је подељен баријерама (у виду мостова) од остатка територије, он се не може независно посматрати и анализирати јер мора да постоји континуитет како у кретању, тако и

у начину активирања и организације приобаљне зоне. Ова рубна зона је изузетно важна за квалитетно успостављање веза са окружењем и треба да представља прелаз између наслеђених и нових елемената у простору; **Простор у непосредном окружењу** – уређење Савског амфитеатра би и у том смеру требало да понуди квалитетно решење које би активирало ширу зону и установило главне путање и правце развоја. Новоформиран простор би требало да измири постојеће конфликте и прихвати наслеђене вредности из окружења, без подилажења карактеру како ново-београдске тако ни зоне старог града.

СТУДЕНТСКЕ ВИЗИЈЕ РАЗВОЈА САВСКОГ АМФИТЕАТРА

У последњих десет година, а непосредно по реформисању плана и програма на Архитектонском факултету Универзитета у Београду и његовим усклађивањем са Болоњском декларацијом, београдске обале су предмет истраживања и пројектовања у оквиру различитих студија. Студио УрбанЛАБ, који је оформљен 2005. године, а чији је руководилац В. Проф. др Александра Ђукић, сарадник др Милена Вукмировић, на бази прецизно утврђене методологије истраживања кроз дизајн (Ђукић, Вукмировић, 2013) више пута се бавио темом приобаља.

Базиран на принципима концепције креативног града, студенти су имали задатак да осмисле визије трансформације простора Савског амфитеатра и начине његовог умрежавања са другим градским локацијама. Сваки пројекат је настао у процесу који се састојао из две фазе – фаза истраживања и фаза пројектовања. Пројекти су резултат тимског рада, рађених у групама од два до три студента. Истраживање је обухватало више аспеката-тема, попут: историје, континуитета, репера, активности, безбедности, атрактивности, итд. На другој страни, очекивани резултати практичног дела су: визија будућег развоја подручја (слика 20), концепт (слика 21), програм будућег развоја (слика 22), сценарио, мастер план, урбани дизајн специфичног подручја урбаног амбијента и акциони план имплементације. Као резултат тако постављеног истраживања и дизајнерског процеса, осмишљени су пројекти попут: Креативни града – урбана имплементација; Место као иницијатор развоја; Управљање креативним дистриктами; Мрежа креативних простора, регенерација девастираних места; Грађани као креативна класа; Град будућности; Еко-град; Повезани град; Линеарни град, итд.

Концепт Мобилног града предвиђа примену концепције града без аутомобила на подручју Савског амфитеатра, уз интензивирање пешачког и бицикличког саобраћаја, чиме би се постигло у еколошком смислу одрживо решење (смањење буке, загађења, и више зеленила). Решењем се предлаже да се затечене композиције возова који се више не користе, претворе у места за становање (слике 20 и 21). Рециклиране возове би било могуће премештати дуж утврђених траса. Такође, акценат је и на активирању

а)

б)

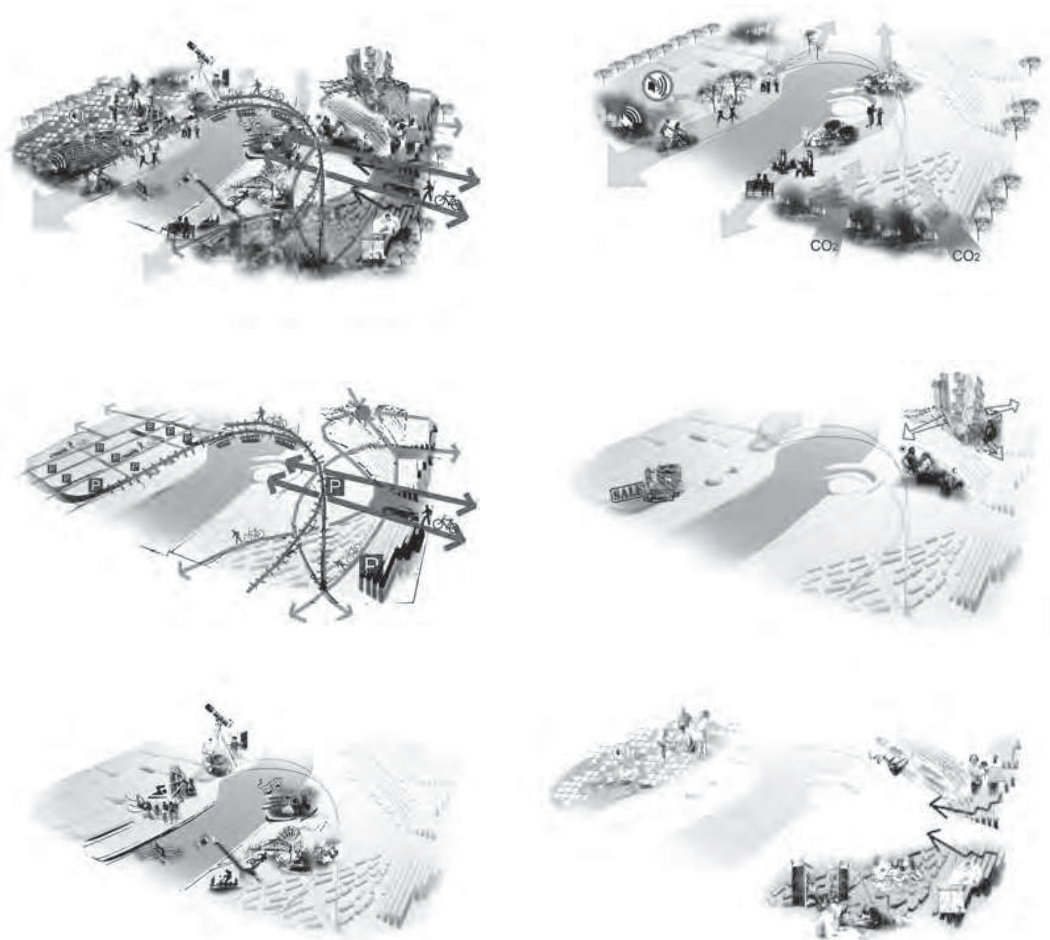
Слика 20а и 20б. 20а. Визија за Савски амфитеатар – Мобилни град и 20б. Предлог блоковске структуре (студенти: Катарина Петровић, Јована Грлихес и Ана Поповић)

приобаља леве и десне обале у функцији рекреације, док би се веза две обале остварила зеленим пешачким мостом.

Концепт Античког града се базира на моделу Античког града, његовим принципима за дизајн, организацији активности и урбаној матрици (слика 22а). Предлаже се једноставна урбана матрица са применом академских принципа планирања и пројектовања, уз јасну хијерархију отворених јавних градских простора.

Решењем чији је концепт био примена методе Loop space у функцији постизања великих густина, али и разноврсних отворених јавних градских простора, је предложено да обале Саве у ширем појасу остану неизграђене, уз изузетак лоцирања два капитална објекта ауторске архитектуре, од којих би један објекат био београдска опера. Новобеоградска страна је планирана у духу досадашње изградње, мегаблоковима организованих по систему закривљења линеарних форми (слика 22б).

Посматрана у целини, сва решења настала на бази наведене методологије, на сличан начин приступају формирању везе између леве и десне обале

Слика 21. Концепт и програм будућег развоја Мобилног града (студенти: Катарина Петровић, Јована Грилићес и Ана Поповић)

Саве, пажљивим третирањем и повезивањем старог и новог дела града и кроз комбиновање различитих садржаја и активности. Нагласак је увек на интензивирању одрживих, „зелених“ начина кретања, на повећавању зелених површина и осмишљавању амбијента који би имали свој идентитет, али истовремено не би нарушавали постојећи контекст.

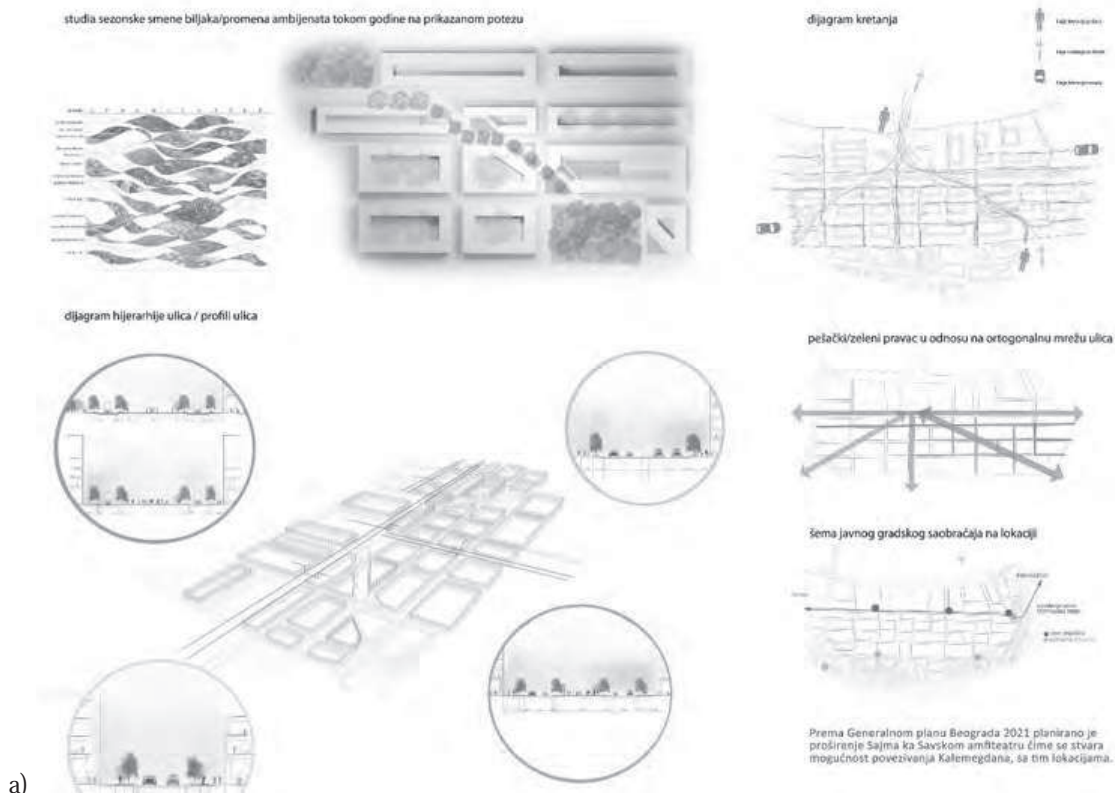
ДИСКУСИЈА / ЗАКЉУЧАК

И поред чињенице да се предметно подручје разматра више од пола века на стручном плану (конкурси, планска решења, пројекти, студије, студентски радови), није се дошло до одговарајућих резултата. Један од разлога се сигурно огледа у неусклађености између амбиција (градске власти, струковних удружења) и тренутних економских могућности (превелика размера, не разматрање фазности), као и у покушајима да се једна од највреднијих локација Београда реши у једном тренутку и са једном идејом.

Наведени карактер има и најновији пројекат назван „Београд на води“, проглашен националним приоритетом и представљен као храбра одлука актуелне власти да се вишедеценијска настојања за

трансформацијом овог простора коначно и обистине. Међутим, пројекат карактерише академска архитектура, ригидних структура и широких булеварна, која сигурно омогућава боље саобраћајно функционисање овог дела града, али уз непоштовање контекста како према постојећој блоковској структури (планирани су отворени блокови уместо компактних), тако и према Калемегдану (не постоји никакав однос, чак је изостављен са тродимензионалних приказа), па и према реци Сави (нови мост онемогућава да пролазе бродови), а тргови уз реку занемарују чињеницу да водостај на Сави има велике осцилације. Нови репер – вишеспратница агресивно нарушава постојећу хијерархију досадашњих доминанти у силуети града – храма Светог Саве, Калемегдана, Саборне цркве и споменика незаном јунаку. Предимензионисани отворени простори који су у супротности са актуелним настојањима за обликовањем града по људској мери, као и тежња да се изгради велики тржни центар, уместо формирања трговачких улица, што је ипак више у складу са идентитетом европских градова.

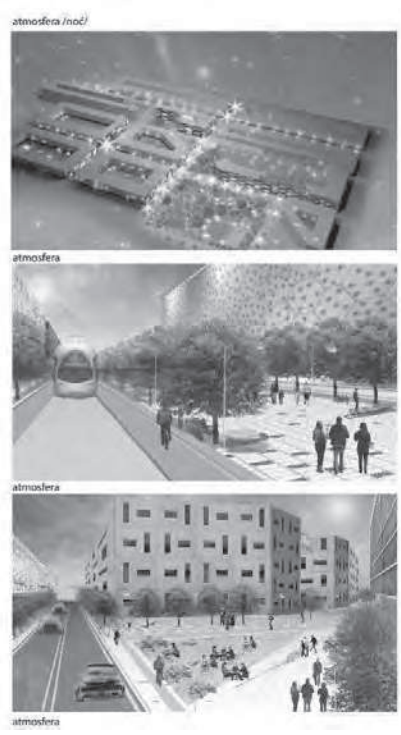
На другој страни, пројекат је у идејној фази, што даје могућност његовог унапређења, а у складу са

a)

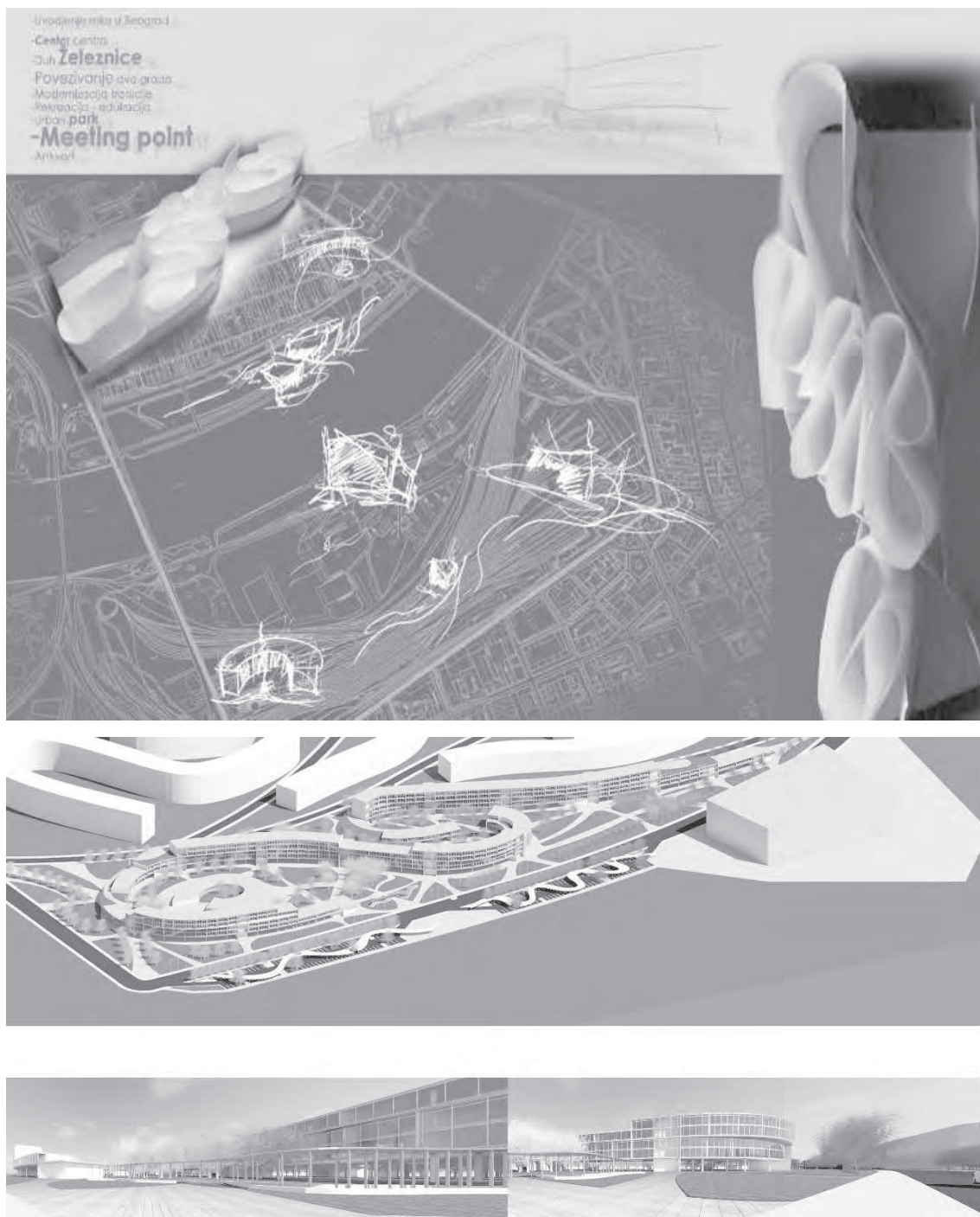
b)

Слика 22. Антички град 22а. Концепт и програм _ 226. Предлог решења (студенти: Марна Алексић, Тијана Пајовић и Кристина Петковић)

позитивним искуствима и предлозима који датирају из ранијих периода, као што је тренутно случај да се

пројекат повеже са предлогом Вароши на води, која је на Бијеналу 2006. године остварио позитивне кри-

Слика 23. Loop space (студенти: Марко Лукић и Невена Лукић)

тике. Оваква реализација пројекта могла би довести до избегавања ситуације која је окарактерисана као један аутор – један план – уочљив приликом реализације насеља Белвил на Новом Београду (сви објекти исти – простор без идентитета) – неуспели покушај да буде различито од осталих блокова (огледа се искључиво у форми склопа), што је резултирало реализацијом мање вредног решења.

Пројекти великих размера своју проблематичност показују како приликом реализације, тако и

након реализације, приликом коришћења простора. Ово се огледа у резултатима који се анализирају по реализацији, а карактеристичан пример за то је парк La Vilette у Паризу. Конкретно, начин коришћења простора који је био предвиђен јако квалитетним пројектом, није се остварио. У складу са наведеним, неопходно је применити нови приступ приликом расписивања конкурса, а у циљу боље имплементације понуђених решења. Као могући принцип организације и реализације пројеката за капиталне, односно

стратешке локације у градовима, требало би примењивати вишестепене конкурсе. Они се препознају на примерима Highline New York, Waterfront Hong Kong, Les Halles Paris. Основна карактеристика се огледа у активном укључивању свих заинтересованих група и уважавање њихових ставова и погледа, као и активном учешћу тимова чији су радови награђени у израду планских докумената и урбанистичких пројеката, базираних на победничким решењима. Такође, неопходно је активније укључити и локалну заједницу и заинтересоване групе грађана. Партиципација грађана је често кључна, ако желимо да решења буду прихваћена од шире јавности.

Стратегија, генералне концепције и, на крају, конкретни предлози за појединачне локације, уз укључивање свих интересних група, омогућили би оквир за паралелно активирање предметног подручја помоћу повремених дешавања (концерти, изложбе, сајмови, итд.) која би имала за циљ привлачење грађана. Таквим интервенцијама била би подигнута свест о потреби за унапређењем простора, што би читавом процесу дало нову димензију у виду повратне реакције јавности и преиспитивања појединачних фаза имплементације.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Архитектура и Урбанизам (1985). *The future of New Belgrade – Budućnost Novog Beograda: International Competition for the New Belgrade Urban Structure Improvement – Међународни конкурс за унапређење урбане структуре Новог Београда*. Ванредни број. Београд: Републичка заједница науке СР Србије и Републичка заједница за културу СР Србије.
- [2] Ђукић, А., Вукмировић, М. (2012). *UrbanLab Београд 2020 – Београд културна престоница Европе*, Архитектонски факултет у Београду, Београд.
- [3] Ђукић, А., Лазаревић-Ваништа, Е., Вукмировић, М. (2012). *Унапређење поступка конкурса капиталних градских локалитета*, Journal Prostor, No 19, Бањалука, РС (БиХ).
- [4] Ђукић, А., Лазаревић-Ваништа, Е., Вукмировић, М., Димитријевић, М. (2007). “Стручно-критичка анализа досадашњих урбанистичких решења за подручје Савског амфитеатра“, Стручно критичка анализа, Департаман за урбанизам, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- [5] Карамата, К., Анђелковић, Б. (1963). *Теразијска тераса и теразијски простор – о једној неоствареној идеји*, Архитектура и Урбанизам, ИА-УС, Београд, No. 21, pp.43.
- [6] Лазовић, З. (2003). *Историјске одреднице развоја Београда и Савског амфитеатра*, Јасен, Београд.
- [7] Перовић, М. (2000). *Искусства прошлости*, Плато, Београд.
- [8] Српска академија наука и уметности (1991). *Савски амфитеатар – концепти*, Београд.
- [9] Страјнић, К. (1929). *За савремену архитектуру*, Летопис Матице српске, књига 391. свеска.3, Београд.
- [10] Урбанистички завод Београда (2007). “Стручно-критичка анализа досадашњих урбанистичких решења за подручје Савског амфитеатра“ Материјал за стручне тимове, Урбанистички завод Београда, Београд.
- [11] Вукотић Л. М. (2008). *Београд у мапама и плановима од XVIII до XXI века*, Урбанистички завод Београда, Београд.